

Asia: VN/12900/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnonantajan näkemykset sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 §:n muuttamisesta

Esitys on pääosin kannatettava, toteutuessaan se parantaisi sosiaalityöntekijöiden saatavuutta nykyisessä työvoimatilanteessa. Pidempiaikaisena ratkaisuna tulisi kuitenkin lisätä sekä sosiaalityöntekijöiden koulutuksen aloituspaikkoja että maisterivaiheen opiskelupaikkoja, jotta turvataan riittävässä määrin maisterien valmistuminen.

Oikeus toimia tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annettua lakia siten, että oikeus toimia tilapäisesti laillistetun sosiaalityöntekijän tehtävissä mahdollistettaisiin myös henkilölle, joka on suorittanut soveltuvan sosiaalialan korkeakoulututkinnon osana tai sen lisäksi sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä käytännön harjoittelun tai jolla on soveltuvan sosiaalialan korkeakoulututkinnon ja sosiaalityön perus- ja aineopintojen lisäksi riittävä käytännön kokemus ja ammattitaito.

Esitys siitä, että henkilö voi toimia tilapäisenä sosiaalityöntekijänä ammattiin valmistuneen sosiaalityöntekijän johdon ja valvonnan alaisena suoritettuaan avoimessa yliopistossa sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä käytännön harjoittelun, on kannatettavaa.

Esityksessä tulisi kuitenkin selkeämmin kuvata, minkälainen on sosiaalityöntekijän harjoittelua korvaava riittävä käytännön kokemus ja ammattitaito, sekä se, mikä konkreettisesti vastaa sosiaalityöntekijän vaativiin tehtäviin perehtymistä tilanteessa, jossa henkilö ei ole tosiasiallisesti tehnyt tai harjoittelijan tavoin harjoitellut turvallisessa ympäristössä sosiaalityöntekijän työtä. Esityksessä tulisi antaa esimerkkejä siitä, mitä voidaan pitää riittävänä käytännön kokemuksena. Voidaanko esimerkiksi katsoa, että sosiaaliohjaajan työkokemus korvaa sosiaalityön käytännön harjoittelun?

Nimikkeet

Valvontaviranomaisten mukaan sosiaalihuollon asiakkaat eivät ole aina olleet tietoisia siitä, että heidän asioitaan hoitaa opiskelija. Hallituksen esityksessä korostetaankin työnantajan vastuuta

huolehtia siitä, että asiakas tietää, hoitaako hänen asioitaan laillistettu sosiaalityöntekijä, sosiaalityön opiskelija vai henkilö, ”joka tilapäisesti toimii sosiaalityöntekijän tehtävissä”.

Hallituksen esityksessä ehdotettu muutos on omiaan lisäämään tätä epätietoisuutta, ellei ministeriö tai valvontaviranomainen anna samanaikaisesti riittävän selkeitä ohjeita siihen, millä nimikkeillä erilaisia sosiaalityöntekijän tehtävää hoitavia työntekijöitä kutsutaan. Nimikkeiden käytön pitäisi olla asiakkaiden oikeusturvan näkökulmasta yhdenmukaista kaikkialla Suomessa.

Nimikkeen ”sosiaalityöntekijä” käyttö tulisi rajata nykyistä selkeämmin niin, että sitä voisivat työtehtävissä käyttää ainoastaan laillistetut sosiaalityöntekijät.

Tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivien henkilöiden tulisi käyttää muuta nimikettä kuin ”sosiaalityöntekijä”. Esimerkiksi nimike ”sosiaalityön opiskelija” voisi olla sopiva, jos tilapäisesti toimiva henkilö on opinto-oikeutettu sosiaalityön tutkintoon ja opiskelee työn ohessa. Nimike ”tilapäinen sosiaalityöntekijä” voisi taas olla sopiva silloin, jos tilapäisesti toimiva henkilö ei ole opinto-oikeutettu sosiaalityön tutkintoon, mutta täyttää muut sijaisoikeuden edellytykset.

Hallituksen esityksessä tulisi lisäksi selkeästi kuvata, missä tilanteissa asiakkailla on oikeus kieltäytyä tilapäisesti toimivan henkilön palveluista ja vaatia, että heidän asioitaan hoitaa laillistettu sosiaalityöntekijä. Tämä on erityisen tärkeää, jos tilapäisesti toimiva henkilö ei voi tehdä kaikkia sosiaalihuollon päätöksiä tai jos asiakkaan tilanne on monimutkainen tai kiireellinen.

Lausunnonantajan näkemykset voimaantulosta

Lain voimaantulo 1.1.2025 on kannatettavaa.

Onko lakiehdotuksen olennaisia vaikutuksia arvioitu riittävästi? Mitä muita olennaisia vaikutuksia lakiehdotuksella voidaan arvioida olevan?

Palkkakustannukset

Hallituksen esityksessä arvioidaan, että lakiesityksen avulla olisi mahdollista säästää kaksi miljoonaa euroa. Keskeiseksi säästötavaksi esityksessä nostetaan mahdollisuus alentaa tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivien palkkoja (ns. epäpätevyysalennus). Samanaikaisesti hallituksen esityksessä kuitenkin todetaan, että nykyisessä käytännössä palkkausjärjestelmän takia tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivien palkkaus vastaa virassa toimivan sosiaalityöntekijän palkkaa ja ”kustannushyötyjen realisoituminen riippuisi hyvinvointialueiden ja Helsingin toimista”.

Sosiaalityöntekijän tehtäviä ja sijaisuuksia täytettäessä ensisijaisena tahtotilana on aina laillistetun sosiaalityöntekijän palkkaaminen. Toissijaisena vaihtoehtona tehtävään palkataan henkilö, jolla ei ole laillistettua ammattipätevyyttä. Vaikka sosiaalityöntekijän tehtävissä tilapäisesti toimiva henkilö ei voisi tehdä esimerkiksi vaativimpia päätöksiä, voi hänen työtehtäviensä vaatavuus tosiasiallisesti olla muuten hyvin lähellä laillistetun sosiaalityöntekijän tehtäviä. Tällöin tehtävään valitun työntekijän palkka ei voi merkittävästi erota laillistetun sosiaalityöntekijän palkasta. Lisäksi palkkausjärjestelmän uusiminen voi aiheuttaa Helsingille ja muille hyvinvointialueille kohtuutonta sekaannusta tilanteessa, jossa virka- ja työehtosopimukset ovat voimassa.

Hallituksen esityksessä korostetaan työnantajan velvollisuutta nimetä kirjallisesti tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivalle henkilölle

ohjaaja. Ohjaajana voi toimia ainoastaan laillistettu sosiaalityöntekijä, eli käytännössä tilapäisen sosiaalityöntekijän tehtäviä hoitavan lähiesihenkilö tai lähikollega, jotta ohjaajan on mahdollista puuttua tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävässä toimivan henkilön työskentelyyn hallituksen esityksessä kuvatulla tavalla.

Esityksessä ei kuitenkaan ole riittävästi tarkasteltu sitä, kuinka paljon erilaisista koulutustaustoista tulevien sijaisten ohjaaminen tulee jatkossa kuormittamaan työyhteisöjä ja ohjaajia. Kun tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivalle työntekijälle joudutaan esityksen mukaisesti räätälöimään työnkuva, tarkoittaa se väistämättä muulle työyhteisölle enemmän vaativampien tehtävien hoitamista. Lisäkuormitus ja vaativampien tehtävien hoitaminen tulisi huomioida laillistettujen sosiaalityöntekijöiden palkkauksessa erilaisten ohjaajapalkkioiden ja tehtävälisien muodossa.

Hallituksen esityksessä esitetyt arviot palkkakustannusten vähenemisestä eivät siten vaikuta realistisilta ja säästöjen sijaan lakimuutoksesta voi aiheutua Helsingille enemmän kustannuksia, kun tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivien henkilöiden palkkoja ei voitane merkittävästi alentaa ja laillistetuille sosiaalityöntekijöille tulisi maksaa korvaus epäpätevän kollegan ohjaamisesta ja vaativimpien työtehtävien hoidosta. Mikäli suunniteltu kahden miljoonan vähennys toteutetaan, voi se käytännössä tarkoittaa sosiaalityön toteuttamista nykyistä pienemmillä resursseilla entistä haastavammassa tilanteessa.

Sosiaalityön opintoihin hakeutuminen

Hallituksen esityksen mukaan sijaisoikeuden laajentaminen voi ”osaltaan madaltaa kynnystä alalle siirtymiseen”, kun aiemmin eri tehtävissä toimivat voivat tulla sijaisuuden avulla tutustumaan ”sosiaalityöntekijän ammattiin”.

Avoimessa yliopistossa suoritettut sosiaalityön perus- ja aineopinnot ovat tärkeä väylä sosiaalityön maisteriopintoihin, mutta ne eivät ratkaise sosiaalityöntekijäpulaa.

Sosiaalityön maisterivaiheen aloituspaikkoja on jo nyt huomattavasti vähemmän kuin sosiaalityön aineopinnot avoimessa yliopistossa suorittaneita (Sosnet, 2024). Sijaisoikeuden laajentaminen ei takaa sitä, että vuoden ajan sosiaalityöntekijän tehtävissä tilapäisesti toimiva henkilö hakisi tai pääsisi opiskelemaan sosiaalityötä yliopistoon ilman, että maisteriopintojen aloituspaikkoja lisätään merkittävästi.

Sijaisoikeuden laajentaminen alalle siirtymisen näkökulmasta on ainoastaan tilapäisratkaisu, joka pidemmällä tähtäimellä saattaa heikentää asiakastyön laatua, alan arvostusta ja laillistettujen sosiaalityöntekijöiden saatavuutta. Hallituksen esityksessä ei ole riittävän hyvin huomioitu tästä aiheutuvia, erityisesti pidemmän tähtäimen kustannuksia ja seurauksia.

Pidempiaikaisena ratkaisuna tulisi olla sosiaalityöntekijöiden koulutusmäärien lisääminen, jotta sosiaalityöstä eläköityvien tilalle saadaan riittävästi kelpoisia ammattilaisia. Sosiaalityöntekijät toimivat asiakastyön lisäksi asiantuntija-, kehittämis- ja johtotehtävissä hyvinvointialueilla, oppilaitoksissa, valtion hallinnossa ja kolmannella sektorilla. Nämä asiantuntijatehtävät ovat lisääntyneet lainsäädännön ja alan vaatimustason kehittymisen myötä. Tämä tulisi ottaa paremmin huomioon koulutuspaikkojen määriä arvioitaessa.

Lisäksi olisi suotavaa, että avoimen yliopiston kautta olisi realistisesti mahdollista päästä kiinni maisteriopintoihin ja että jatko-opintojen etenemistä seurattaisiin systemaattisesti.

Muita yleisiä huomioita lakiehdotuksesta?

Vuoden määräaika

Lakiehdotuksessa todetaan, että esityksessä ei ole tarkoitus muuttaa voimassa olevan pykälän muita vaatimuksia, kuten oikeutta toimia tilapäisesti enintään vuoden ajan kyseisissä laillistetun ammattihenkilön tehtävissä. Koska vuoden määräaikaan ei ole tulossa muutosta, hallituksen esityksessä todetaan siihen liittyvien haasteiden jatkuvan myös jatkossa.

Lain sanamuoto ”enintään vuoden ajan”, on tulkinnanvarainen. Osa hyvinvointialueista on tulkinnut sanamuotoa ”enintään vuoden ajan” niin, että tilapäisenä sosiaalityöntekijänä voi toimia vuoden kerrallaan ja jos avoimeen virkaan ei ole löytynyt päteviä hakijoita, henkilö on voinut edelleen hoitaa virkaa tilapäisenä sosiaalityöntekijänä.

Jos todellisuudessa halutaan turvata resurssien saatavuus, tulisi sama työntekijä voida palkata uudelleen vuodeksi, ellei muodollisesti kelpoisia/päteviä hakijoita ole.

Tämä mahdollistuisi muuttamalla pykälän sanamuoto kuulumaan seuraavasti ”...voi toimia tilapäisesti enintään vuoden ajan kerrallaan...”.

Sijaispätevyyden rajaaminen vuoden ajaksi ei ole hyvä ratkaisu varsinkaan yliopistossa sosiaalityöntekijäksi opiskelevien henkilöiden kohdalla. Sijaiskelpoisuuden saa käytännössä kandidaatin opintoja vastaavilla opinnoilla. Maisteriopinnot kestävät keskimäärin kahdesta kolmeen vuotta, jolloin maisteriopiskelijoiden sijaistamahdollisuuksien rajaaminen hankaloittaa sekä opiskelijan käytännön työssä oppimista että työnantajien sopivien sijaisten saamista.

Lakiesityksen vaikutusten arvioinnissa todetaan, että ehdotettu lakimuutos voi vähentää sosiaalityön pääaineopintoihin hakeutumista. Näin ollen sosiaalityön pääaineopinnoista tulee tehdä nykyistä houkuttelevammat. Sekä sosiaali- että terveydenhuollon opiskelijoilta edellytetään tiettyjen opintojen suorittamista ennen sijaiskelpoisuuden saamista, mutta oikeus tehdä töitä sijaisena on erilainen.

Sosiaalityön pääaineopiskelijoiden sijaisoikeutta tulisikin yhdenmukaistaa terveydenhuollon opiskelijoiden kanssa, joilla on nykylainsäädännössä oikeus tehdä töitä sijaisena kymmenen vuotta opintojen aloitusajankohdasta lähtien (lääkäri- ja sairaanhoitajaopiskelijat). Sosiaalityön pääaineopiskelijoiden sijaisoikeuden keston laajentaminen antaisi työnantajille tosiasialliset mahdollisuudet tukea opiskelevaa työntekijää sosiaalityön opinnoissa ja näin sitouttamaan työnantajan palvelukseen valmistumisen jälkeen.

Sijaispätevyyden saaneet sosiaalityön opiskelijoiden tulisi rekisteröityä terveydenhuollon opiskelijoiden tavoin Valviraan.

Muiden kuin sosiaalityön pääaineopiskelijoiden osalta sijaisoikeus tulisi säilyttää enintään vuotena.

Lehtonen Harri
Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimiala

